

Л. М. Жукова,
ст. викладач, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ІНСТИТУЦІЙНІ ЕФЕКТИ РОЗВИТКУ КОРПОРАТИВНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена особливостям та інституційним ефектам розвитку корпоративного сектора економіки в Україні. Виявлені методологічні підходи, які визначають характер сучасного економічного розвитку та особливості інституціоналізації економічних взаємодій суб'єктів корпоративного сектора.

The article is devoted to the peculiarities and institutional effects of the corporate sector in Ukraine. The methodological approaches that define the nature of modern economic development and institutionalization of particular economic interactions of subjects in the corporate sector are discovered.

Ключові слова: корпорація, корпоративний сектор, корпоративна власність, інститут корпорації, інституціональна теорія, інституціоналізм.

Key words: corporation, corporate sector, corporate ownership, institution of corporation, institutional theory, institutionalism.

ВСТУП

Етимологічно виникнення інституціонального напрямку в економічній теорії можна пов'язувати із застосуванням поняття "інститут". Інститути за допомогою формальних і неформальних "правил гри" встановлюють рівновагу між окремими елементами соціальної системи, що співіснують як проблема. Через інститути відбувається оформлення стабільних образів та методів дії людей. Так сталося в історії економічної думки, що ця понятійна абстракція набула сили домінуючої дефініції, яка дала назву та поштовх для формування цілого напрямку в економічній науці, оперування яким вважається більш природним у сучасному економіко-теоретичному лексиконі.

Інституціоналізм як особлива течія економічної думки вивчає звичаї, що історично склалися, правила, норми і способи господарської поведінки суб'єктів у їх зв'язку з іншими сферами соціального життя. У цій своїй якості інституціоналізм, з одного боку, протистоїть напрямам функціонального аналізу економічних систем, а з іншого боку, доповнює їх теоретичні результати.

Досвід різних країн світу показує, що найбільш успішно економіка розвивається в тих країнах, які змогли побудувати інституціональну структуру ринкової економіки на основі традиційних цінностей, норм і правил суспільного життя, що яскраво проявилось на прикладах модернізації Німеччини, Японії, Південної Кореї, Китаю тощо. Актуалізація та пріоритетність проблеми інституціоналізації економічного розвитку зумовлені тим, що конкурентоспроможність національних економік і компаній все більше визначається якістю інституціонального середовища, здатністю до інновацій, до прийняття новітніх технологічних досягнень на основі використання тих інституціональних особливостей суспільства, які дозволяють повною мірою використати його людський, інтелектуальний та соціальний капітал.

Інституціональний підхід надає дослідженням економічного розвитку міждисциплінарного характеру і дозволяє враховувати соціальні, політичні, демографічні, психологічні, культурні, релігійні та інші чинники розвитку. Не можна пояснити розвиток сучасної економіки без урахування традицій народу, характеру та особли-

востей політичного устрою, етичних норм, загальної та правової культури громадян, системи панівних у суспільстві цінностей та інших інститутів.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Особливості інституціоналізації економічного розвитку розглянуто у працях представників інституціонального напрямку економічної думки: Д. Белла, Т. Веблена, Дж. Гелбрейта, Ж. Єллюля, Г. Мюрдаля, У. Ростоу, Е. де Сото, Е. Тоффлера, Дж. Ходжсона та інших авторів.

Вплив інститутів та інституціональних змін на економічний розвиток досліджується в працях І. Александрова, А. Алчяна, С. Архієєєва, Г. Беккера, Дж. Б'юкенена, О. Вільямсона, А. Гриценка, В. Дементьєва, Г. Демсеця, А. Задой, А. Колота, Р. Коуза, С. Левіна, І. Малоґо, Р. Міллера, Ф. Найта, Д. Норта, О. Носової, Р. Нурєєва, А. Оноре, В. Осецького, Ю. Петруні, В. Полтеровича, Р. Пустовійта, В. Решетила, Н. Супрун, В. Тамбовцева, А. Ткача, Л. Федорової, А. Шаститка, В. Якубенка, О. Яременка та інших авторів.

І все ж проблема інституціоналізації економічного розвитку потребує додаткових досліджень. Це зумовлено появою нових методологічних підходів, які дозволяють включити до аналізу економічного розвитку чинники, які визначають характер сучасного економічного розвитку та особливості інституціоналізації економічних взаємодій суб'єктів господарювання.

Інституціональний підхід дозволяє дослідити інституціональні умови та чинники еволюції економічних систем, рушійні сили трансформаційних процесів, їх особливості в контексті глобальних зрушень і тенденцій розвитку.

За останні роки в Україні з теми методології інституційного аналізу було опубліковано ряд досліджень. Інституціональні аспекти загальносистемних і конкретно-історичних закономірностей перехідних процесів у економіці України як результат і форма прояву інституціональних основ господарської діяльності було досліджено у праці О. Яременка "Перехідні процеси в економіці України: інституціональний аспект" [21]. Ілюстрацією послідовного використання "дослідницької програми" неінституціоналізму є праці М. Белоусенка "Трансакції і технології: проблема об'єднання" та "Загальна теорія економічної організації" [1; 11, с. 205—227]. На специфіці фундаментальних витоків вітчизняної інституційної теорії наголошує В. Тарасович [7, с. 117—169]. У цьому плані показовою також є праця В. Дементьєва "Економіка як система влади", у якій автор розширює межі неінституційної теорії трансакційних витрат аналізом економіки як системи (інституту) влади [11, с. 102—125]. Новаторською в галузі методології інституціоналізму є поява праці С. Степаненка "Інституціональний аналіз економічних систем", у якій в основу інституційного аналізу вперше покладено цивілізаційну парадигму економічної сфери суспільства. Робота прагне синтезувати методологічні підходи традиційного і нового інституціоналізму для ретроспективного аналізу економічних систем [15]. Зокрема, з позицій системного підходу здійснюється спроба обґрунтувати новий науковий напрям — інституціональну архітектоніку у колективній

праці — Інституту економіки і прогнозування НАН України: "Інституціональна архітектоніка і динаміка економічних перетворень" [7]. Керівник проекту А. Гриценко, розглядаючи архітектоніку як "основний принцип побудови зв'язків і взаємозумовленості елементів цілого", проводить паралелі між поняттями "архітектоніка" і "структура". Розкриваючи зміст інституціональної архітектоніки, автори розглядають суспільство як цілісну систему, що потребує відповідного системного аналізу. Проте аналіз здійснюється відповідно до теоретичних уподобань того чи іншого автора: з позицій традиційного або нового інституціоналізму. Особливості методології традиційного і нового інституціоналізму вони не розглядають як безпосередній предмет аналізу.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті — визначити особливості та інституційні ефекти розвитку корпоративного сектору економіки в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Категоріальний апарат інституціонального напрямку в економічній теорії складається з достатньо різноманітного інструментарію, однією з ключових категорій в якому слід виділити корпорацію.

Корпорація існує як самостійний ринковий інститут із взаємопов'язаною сукупністю економічних, правових та соціальних відносин.

Інституціональний аспект характеризує корпорацію як базисний, системоутворювальний елемент сучасної ринкової економіки, що в процесі нагромадження капіталу трансформує інституціональну структуру суспільства: власність, владу, управління, працю.

Корпоративний сектор як механізм реалізації інтересів учасників корпоративних відносин має багатостолітню історію, впродовж якої відбувалася еволюція основних форм взаємодії корпоративних суб'єктів та еволюція теоретичних концепцій, що обґрунтовували причини й можливості розв'язання конфлікту інтересів власників-акціонерів і найманих управлінців. Аналіз основних концептуальних підходів до проблеми та етапів їх історичного розвитку свідчить, що наукове обґрунтування та теоретичне узагальнення практики корпоративного управління стало одним із засадничих чинників еволюції інституту корпорації. У процесі історичного розвитку економічної науки наукові дослідження корпоративних відносин виокремились в окремий науковий напрям — теорію корпорації, що сформувалася в межах інституціональної течії.

Проблеми історичної еволюції наукових поглядів та концепцій корпоративного сектора в останні роки все частіше привертають увагу вітчизняних вчених. Аналіз окремих аспектів досліджуваної проблематики представлено у публікаціях: А. Бухвалова (аналіз концептуальних засад агентської теорії) [2], С. Чистякової (дослідження розвитку концепції інформаційної асиметрії) [18], М. Радевої (узагальнення еволюції застосування методів інституціонального аналізу в теорії корпорації) [12], Л. Федулової (визначення сутності сучасної корпорації в контексті дослідження основних інституційних

концепції корпоративної теорії) [17], О. Шевченко (виявлення особливостей теоретичного обґрунтування проблеми корпоративного управління у світовій економічній літературі) [19].

Посилення наукового інтересу вітчизняних вчених до проблем корпоративного сектора виявляється в останні роки і у збільшенні уваги до історико-економічного аналізу особливостей еволюції норм та практичних механізмів розвитку корпорації. З огляду на те, що інституційні засоби оптимізації взаємодії корпоративних гравців формувалися під значним впливом відповідних теоретичних концепцій, у вітчизняній науці сформувався запит на дослідження загальної картини та основних етапів еволюції теорії корпорації як теоретичного фундаменту системи реалізації та захисту прав власності.

У сучасній ринковій економіці корпораціям належить одне з провідних місць, що зумовлено існуванням ряду незаперечних переваг у порівнянні з іншими формами організації підприємницької діяльності. Світовий досвід свідчить, що в економічно розвинутих країнах основою національних економік є корпорації, оскільки вони сприяють реалізації багатьох напрямів діяльності: концентрації капіталу й інвестуванню його в напрямках, які забезпечують конкурентоздатність на світових і національних ринках; пом'якшенню суперечностей між працею і капіталом; подолання внутрішнього протиріччя людини-власника і людини-працівника; формуванню корпоративної культури.

Поняття корпорації для України є досить новим і потребує певної упорядкованості в розумінні сутності даного поняття, ролі та місця корпорацій в економічній системі, вирішення проблем формування та розвитку вітчизняного корпоративного сектора.

Корпорація історично виникла в результаті тривалої еволюції ринково-конкурентних відносин як економічний інститут централізації капіталу для фінансування великих підприємницьких проектів, що забезпечило їй широку перспективу. Проте у вітчизняній економіці ця економічна форма використана реформаторами головним чином як засіб ринкової трансформації постсоціалістичної економіки (сертифікатної приватизації великих підприємств), внаслідок чого вона, позбавлена на певний час стимулів і механізмів функціонування, стала, по суті, інструментом кримінально-олігархічного привласнення активів держави та перманентного перерозподілу прав власності. Звідси — занепад багатьох приватизованих підприємств, інвестиційна скрута та зростаюче соціальне невдоволення масовою приватизацією. На цьому фоні науковий і практичний інтерес представляє вивчення досвіду корпоративного господарювання, уточнення його реального потенціалу у ринковому середовищі.

Проблема корпоративної власності й господарювання в ринковій системі ще донедавна, до початку ринкових реформ, тлумачилася з ідеологічно упереджених позицій. Наразі робляться спроби поглянути на неї об'єктивно. Однак проблема чіткого уявлення змісту поняття "корпорація", структури корпоративного сектора, його реального місця та ролі в економіці залишається недостатньо розробленою.

Базове поняття "корпорація" з'явилося ще у часи древньоримської цивілізації й дотепер означає існування ряду різних об'єднань підприємницького, професійного та іншого типів, що виникли й інституціоналізувалися у ході суспільно-економічної еволюції.

Термін "корпорація" походить від латинського слова *corporatio*, що буквально означає — об'єднання, союз, товариство. В юриспруденції, корпорація — це спільнота людей, яка об'єдналася для досягнення певної мети і є юридичною особою. В економіці ж трактувань цього поняття значно більше, що вимагає їх глибокого критичного аналізу.

Формування теорії корпорації як інституту корпоративного сектора економіки відображає певні особливості та закономірності розвитку економічної науки. Сучасні економічні теорії формують методологічні підходи, що становлять наукову базу пошуку та вибору напрямів ефективного розвитку корпорацій.

Перші економічні теорії XV—XVIII ст. не виділяли корпорацію як соціально-економічне явище.

Вперше поняття корпорації як економічної категорії в економічній теорії почали використовувати представники класичної політекономії. Зокрема, А. Сміт [13] розглядав корпорацію як своєрідну розширену монополію, що дозволяє впливати на ціну товару та протягом століть утримувати ринкову ціну товару вище природної ціни. Проте у своїй праці "Дослідження про природу та причини багатства народів" вчений розглядав корпорацію як акціонерну форму організації підприємства.

Слід зазначити, що корпорацію з найманими менеджерами А. Сміт вважав неперспективною формою організації бізнесу через непередприємницьке мислення, необережність, недбалість та марнотратство саме керівників цих компаній, "котрі відають більш чужими грошима, аніж своїми власними". Критикуючи корпорацію, вчений доводив зворотній зв'язок між зростанням капіталу та багатством суспільства, зазначаючи, що збільшення конкуренції при збільшенні капіталу в галузі призводить до зниження прибутку.

У свою чергу, поруч з критикою корпорації А. Сміт виявив тенденції, що у подальшому зумовили розвиток суспільства в напрямі корпоратизації, а саме: розширення інституту найманого працівника; пошук додаткових вигод за межами країни; взаємозв'язок між масою накопиченого капіталу, рівнем конкуренції та нормою прибутку; різноманітний вплив внутрішнього та зовнішнього інвестування капіталу на розвиток промислової країни; галузевий розподіл прибутковості капіталу.

Подальшого розвитку поняття корпорації набуло з виникненням неокласичного напрямку в політичній економії. Так, найбільш відомий представник неокласичної школи, основоположник мікроекономічного аналізу А. Маршалл [10] вказував на доцільність функціонування такої форми підприємництва, як корпорація, що дозволяє розділити функції володіння та розпорядження власністю, а також закріпити управлінські функції за професіоналами для забезпечення ефективної діяльності представницької фірми. У своїх працях вчений сформулював наукову проблему розбіжності інтересів

управлінців та власників корпорації, яка не втратила актуальності і в сучасних умовах функціонування корпорації.

Представник історичної школи, що склалася в Німеччині у другій половині XIX ст., В. Зомбарт вказував на зміну соціально-економічної ролі корпорації внаслідок відокремлення власності від управління і перетворення корпорації у своєрідний суспільний інститут з внутрішніми та зовнішніми обмеженнями [6].

Дослідження К. Маркса та Ф. Енгельса в середині XIX ст. реалізувалися в альтернативному класичним теоріям вченні — марксизмі. Внутрішні протиріччя капіталістичної системи, що відображають зв'язки між попитом капіталіста знизити витрати шляхом зменшення заробітної платні і рівнем купівельної спроможності суспільства, неминуче, за висновком вчених, призведуть до краху капіталізму. Корпоративний капітал, на думку К. Маркса, являє собою виняток із загальних правил конкуренції у вигляді монополічних прав великих торговельних компаній. Корпоративний капітал "за своєю формою є суспільною силою і суспільним продуктом" [9]. Асоційована власність заперечує необхідність капіталу як індивідуальної приватної власності, а відокремлення прав власності та прав розпорядження однозначно вказує на некапіталістичну альтернативу розвитку суспільства. К. Марксом акціонування капіталістичних підприємств розглядається як необхідний етап трансформації приватного капіталу в суспільну власність.

Прагнення вийти за рамки індивідуалізму неокласичної теорії і розглядати економічну проблематику у взаємодії з іншими галузями науки приводить до появи інституціоналізму, представниками якого є Т. Веблен, Дж. Коммонс, У. Мітчелл, Дж. Гелбрейт, Я. Тінберген, Г. Мюрдаль та ін. В теорії інституціоналізму центральне місце займає проблема трансформації суспільства.

На думку інституціоналістів, новий етап розвитку ринкової економіки початку XX ст. — корпоративний — потребує обов'язкового врахування інституціональних чинників суспільного розвитку. Розглядаючи корпорацію як основу організаційної структури індустріальної системи суспільства, вченими активно досліджуються взаємовідносини монополії та конкуренції, управління динамікою цін, різні сторони господарського механізму.

Родоначальником американського інституціоналізму Т. Вебленом уперше введено поняття інститутів "як стійких звичок мислення, притаманних великій спільності людей" [3]. На його думку, справжня суспільна наука має займатися проблемою причин і наслідків та сприймати економічну систему як "кумулятивний процес, а не самоврівноважуючий механізм". Зміна економічних інститутів та різноманітність їх форм ним пояснюється еволюційним принципом природного добору. Т. Веблен визначає абсентеїстську власність (власність на незримі активи — фінансовий капітал) як найважливіший економічний інститут концентрації корпоративного капіталу та контролю над ним. Відрив ринкової ціни капіталу від реальної вартості, спекулятивні фінансові потоки несумісні, на думку вченого, з динамічним та ефективним розвитком виробництва.

Висунута Т. Вебленом концепція дихотомії бізнесу (гіпертрофії титулів власності) та виробництва, відображаючи реальні тенденції розвитку корпоративних відносин, зводить процес концентрації та інтеграції корпоративного капіталу лише до намагань максимізації прибутків шляхом свідомого обмеження виробництва, що веде до насильницького контролю над промисловістю [3].

Американський інституціоналіст Дж. Коммонс [24] висуває припущення, що існує можливість примирення суперечливих інтересів економічних агентів, і єдиним засобом виступають колективні дії, персоніфіковані діючими колективними інститутами — корпораціями, профспілками, державою. Становлення і розвиток корпоративної форми підприємництва, на його думку, — результат взаємодії приватного інтересу та обмежень індивідуальної поведінки виключно правовими нормами та юридичними процедурами. Лише реформоване законодавство в змозі нейтралізувати можливі негативні наслідки корпоратизації економіки, найнебезпечнішим з яких Дж. Коммонс вважав агресивне підпорядкування корпоративному контролю індивідуальної поведінки.

На думку американських учених А. Берлі та Г. Мінза [22], якісні зміни в економіці свідчать про корпоративну революцію, що підриває основи ортодоксальної економічної доктрини. Вченими досліджено та визнано об'єктивними низку процесів у корпоративній економіці: здійснення функцій координації та розподілу економічних ресурсів найманими управлінцями, що не несуть всієї повноти відповідальності за наслідки своїх дій, всупереч інтересам максимізації прибутку; звуження кола виробників; ослаблення цінової конкуренції; ослаблення стимулів до впровадження нових технологій. Об'єктивність цих явищ, що свідчать про певне витіснення ринку корпораціями, потребує заміни класичної економічної теорії, вивчення корпоративних відносин, зокрема мотивів діяльності найманих менеджерів.

Інтенсивні наукові дослідження інституту корпорації привели до появи низки теорій: "дифузія власності" ("демократизація капіталу") Т. Картера і Е. Джонсона, "управлінської революції" Дж. Бернхем, "народного капіталізму" А. Берлі та М. Сальвадорі. Ці теорії, що об'єднуються під назвою "концепції народного капіталізму", перебільшують значення деяких тенденцій розвитку корпоративної власності [14].

Й. Шумпетер [20], обгрунтовуючи інноваційно-циклічний характер економічного розвитку, доводив провідну роль великих компаній, що забезпечують фінансування інновацій та виконують стабілізуючу функцію через встановлення жорстких цін, свідоме обмеження випуску продукції та патентний контроль як протизваги нововведенням. На думку вченого, змінюються економічні механізми: місце індивідуалізму у підприємницькій діяльності з високим ступенем ризику займає організаційна бюрократія з технікою мобілізації приватних заощаджень. Ідеї Й. Шумпетера сприяли розробці інституціоналістами "теорії великої корпорації" як основного ринкового агента, що формує власну економічну політику й здійснює довгострокову стратегію розвитку.

Подальші теоретичні надбання інституціоналізму (50-ті роки ХХ ст.) полягають у переході від переважно критичних оцінок діяльності корпорацій до висновків про сприйняття корпорацій як основного носія рушійної сили економічного прогресу. Новий індустріально-технократичний підхід реабілітував великі корпорації від звинувачень у монополізації економіки та внутрішньому конфлікті інтересів.

Сучасна теорія корпоративної економіки Дж.-К. Гелбрейта [4] заснована на принципі обмеженості інформації як економічного ресурсу та частковості знань кожної людини. Корпоративна економіка, на думку вченого, потребує створення державою системи "урівноважуючих сил" шляхом сприяння появі нових олігополій — конкурентів монополіям.

У своїх дослідженнях Дж.-К. Гелбрейт наголошував на тому, що корпорація — це поєднання передової техніки з масовим застосуванням капіталу, що зумовлює панування корпорації над споживчим попитом. Вчений висунув поняття зрілої корпорації у порівнянні зі звичайною виробничою корпорацією (монополією), показав її як носія науково-технічного прогресу. У зрілій корпорації він побачив інструмент збереження нерівності в суспільстві і фактор зростання нестійкості економічної системи.

Науково-технічна революція, технологічна модернізація виробництва повоєнного періоду дозволяє корпораціям різко підвищити прибутковість та завоювати довіру фінансових установ, сприяє створенню потужних транснаціональних та багатонаціональних корпорацій. На думку П. Друкера [5], промисловим корпораціям належить виключна роль у налагодженні масового потоково-конвеєрного виробництва, впровадженні наукового менеджменту, що сприятиме підвищенню прибутковості. Змінюється суспільна роль корпорації — вона відіграє антимонополістичну роль, руйнуючи міжгалузеві бар'єри. П. Друкер вважає, що при технологічно-управлінському підході пріоритетною формою власності стає інтелектуальна, яка визначає напрям та рівень розвитку суспільства.

Дослідження теорії корпорації сучасними інституціоналістами розвиваються за двома напрямками: нова інституціональна теорія та неоінституціоналізм.

Нова інституціональна теорія розробляє концепції постіндустріального та постеконічного суспільства, відкидаючи неокласичні принципи раціонального вибору. Основу цих концепцій становить знання та людський капітал як пріоритетний об'єкт інвестування. Адаптивна індустріальна корпорація Е. Тоффлера [25] трансформується в креативну корпорацію, що, пристосовуючись до творчого потенціалу працівників, формує нові ціннісні орієнтири (саморозвиток, довіру та співпрацю).

Згладити розбіжності між проринковою упередженістю неокласичної теорії та нехтуванням економічних чинників новою інституціональною теорією намагається неоінституціоналізм шляхом синтезу цих двох парадигм. Неоінституціоналізм доповнює неокласичну модель раціонального вибору обмеженої раціональності та конкурування цілей, що здійснюється на основі аналізу інституціональних чинників (прав власності, трансакційних витрат, ризиків, можливостей опортунізму контрагентів тощо).

Подальші дослідження механізмів функціонування корпоративних відносин знайшли своє відображення в "теорії прав власності", "теорії агентських відносин", "теорії трансакційних витрат", "теорії контрактів".

Р. Коуз, А. Алчіан, Г. Демсец, О. Харт, С. Гросман, Дж. Мур — дослідники економічної теорії прав власності — трактують права власності як сукупність формальних та неформальних норм, що упорядковують відносини між учасниками економічного процесу та впливають на прийняття ними економічних рішень. Теоретики визначають основні характеристики прав власності: фундаментальність, об'єктивність, специфікація, закріплення у формальних та неформальних нормах. Не заперечуючи об'єктивної природи прав власності, інституціональний підхід наголошує на необхідності їх адаптації до суспільного середовища.

Неоінституціональна теорія агентських відносин, представлена у працях Дж. Стігліца, О. Вільямсона, Т. Еггертссона, Ф. Фамі та М. Дженсена, досліджує внутрішньокорпоративні відносини "принципал — агент". За умов асиметрії інформації дилема принципала (власника корпорації) полягає у виборі між необхідністю контролювати агента (менеджера), який може демонструвати опортунізм та небажанням принципала здійснювати цей контроль. Теорія стає науковим підґрунтям для знаходження механізмів ефективного контролю власниками компанії поведінки найманих менеджерів.

Теорія трансакційних витрат, уперше викладена в праці Р. Коуза "Природа фірми" (1937 р.) [8], заперечує неокласичну раціональність вибору ринкових суб'єктів на основі повної інформації. Вчений доводив, що ринок як сфера обміну прав власності вимагає, крім виробничих витрат, ще й трансакційні витрати, пов'язані з координацією, взаємодією, обміном та захистом прав власності. Теорія забезпечує методологічну базу для вивчення організаційної динаміки в корпоративних відносинах.

Інституціоналісти-еволюціоністи Д. Крепс та А. Чандлер [23] досліджують корпоративні відносини з еволюційної точки зору залежно від попереднього розвитку підприємства. Підвищення соціальної ролі корпорації, її уподібнення суспільству, природна неповнота контрактів підвищують значення корпоративної культури як своєрідного компенсуючого засобу, засобу адаптації агентів до передбачуваних змін. Корпоративна культура визначається як ресурс, що ідентифікує корпорацію та збільшує ринкову цінність корпорації.

Дослідження науковців на постсоціалістичному просторі поступово трансформуються від негативної оцінки за марксистським класовим підходом до сприйняття корпорації як переважного способу роздержавлення та приватизації.

Слід зазначити, що теорія корпорації знайшла своє відображення і серед представників української економічної думки. Так, український представник інституціоналістів А.А. Ткач [16] визначає корпорацію як сукупність базисних інститутів: власності, організації, управління, розподілу доходу. На його думку, корпоративізація ринкової інфраструктури відбувається за двома напрямками: по-перше, розвиток зовнішнього (ринкового) і внутрішнього (ієрархічного) забезпечення діяльності корпорацій; по-друге, розповсюдження корпора-

тивних форм господарювання на всю систему економічної і соціальної інфраструктури.

У свою чергу, А.В. Сірко [14], використовуючи методи неінституціонального аналізу, досліджує корпорацію як соціальний інститут, у якому відтворюється протиріччя між приватним та колективним началами. Спеціалізація корпоративної власності становить подвійний процес, спрямований, з одного боку, на специфікацію прав власності та урівноваження інтересів асоційованих членів; з іншого — на координацію інтересів корпорації-підприємства з суспільством. Вчений доводить двоїстість корпоративної форми власності: корпорація — це неподільний майновий комплекс, корпорація — сукупність часток, пропорційних внескам учасників корпорації. Дослідження корпорації зосереджене загалом на акціонерних товариствах. Визнаючи ділову корпорацію як найскладнішу та найперспективнішу форму підприємництва, вчений акцентує увагу на проблемах корпорації, серед яких найважливішими вважає розбіжності інтересів власників та менеджерів компанії; інформаційну та ресурсну асиметрію; можливість зловживання концентрованою економічною владою.

Сучасні тенденції становлення світової економіки вимагають створення нових концептуальних підходів у економічній науці та їх адаптації до зміни інституціонального середовища та завдань й пріоритетів сталого розвитку.

ВИСНОВКИ

Аналіз зазначених теоретичних підходів свідчить, що на певному етапі розвитку інституціонального середовища виникає необхідність кардинального перегляду теоретико-методологічних концепцій сутності корпоративного сектора та ролі акціонерів у ньому. Певні особливості та закономірності розвитку економічної науки відображають деякі аспекти формування теорії корпорації як інституту корпоративного сектора економіки та форми організації підприємницької діяльності. Будучи відкритою системою, корпорація виступає як соціальний інститут, в якому існує проблема оцінки та врахування інтересів різних суб'єктів. Наявні проблеми української економіки вимагають подальшого розвитку теоретичних моделей трансформації відносин власності, пошуку ефективних форм господарювання.

Література:

1. Белоусенко М.В. Общая теория экономической организации: организационная эволюция индустриальной экономики. — Донецк: ДонНТУ, 2006. — 432 с.
2. Бухвалов А.В. Теория фирмы и теория корпоративного управления // А.В. Бухвалов / Вестник Санкт-Петербургского университета. — 2004. — Серия 8. — Выпуск 4 (№32). — С. 99—117.
3. Веблен Т. Теория праздного класса: экономическое исследование об институтах: пер. с англ. — М.: Прогресс, 1984. — 367 с.
4. Гелбрейт Дж. Новое индустриальное общество: пер. с англ. — М.: Знание, 1969. — 658 с.
5. Друкер П. Задачи менеджмента в XXI веке: Пер. с англ.: учеб. пособие. — М.: Изд. дом "Вильямс", 2001. — 272 с.

6. Зомбарт В. Современный капитализм. Хозяйственная жизнь в эпоху развитого капитализма. — М. — Л.: ОТИЗ, 1931. — Т.3.

7. Институциональная архитектура и динамика экономических преобразований / Под ред. д.э.н. А.А. Гриценко. — Х.: Форт, 2008. — 928 с.

8. Коуз Р.Г. Природа фирмы // Теория фирмы / Под ред. В.М. Гальперина. — СПб.: Экономическая газета, 1995. — С. 12—32.

9. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии / Маркс К., Энгельс Ф. Твори. — Т.23. — К.: Держполітвидав України, 1963. Том перший — 847 с.

10. Маршалл А. Принципы политической экономии: пер. с англ. — М.: Прогресс, 1983. — Т.1 — 415 с.

11. Постсоветский институционализм: монография / Под ред. Р.М. Нуреева, В.В. Дементьева. — Донецк: Каштан, 2005. — 480 с.

12. Радєва М.М. Институціональна основа корпоративної економіки / М.М. Радєва / Научные труды ДонНТУ. Серия: экономическая. — 2008. — Выпуск 34-2. — С. 67—72.

13. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. 1776: [www. Bibliomania. com/Non-Fiction/Smith/Wealth/index.htm](http://www.Bibliomania.com/Non-Fiction/Smith/Wealth/index.htm).

14. Сірко А.В. Корпоративні відносини в перехідній економіці: проблеми теорії і практики. — К.: Імекс, 2004. — 413 с.

15. Степаненко С.В. Институціональний аналіз економічних систем (проблеми методології): монографія. — К.: КНЕУ, 2008. — 312 с.

16. Ткач А.А. Институціональні основи ринкової інфраструктури: монографія / НАН України. Об'єднаний інститут економіки. — К., 2005. — 295 с.

17. Федулова Л.І. Институційні особливості сучасної корпорації // Научные труды ДонНТУ: Серия экономическая. — 2006. — Выпуск 103-2. — С. 130—135.

18. Чистякова С.В. Проблема асиметрії інформації в контексті институційних трансформацій / С.В. Чистякова // Научные труды ДонНТУ: Серия экономическая. — Выпуск 34-1. — 2008. — С. 89—94.

19. Шевченко О.В. Формирование системы корпоративного управления: институциональный аспект // О.В. Шевченко // Научные труды ДонНТУ. Серия: экономическая. — 2006. — Выпуск 103-4. — С. 29—33.

20. Шумпетер Й. Теория экономического развития (исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры): пер. с нем. — М.: Прогресс, 1982. — 455 с.

21. Яременко О.Л. Переходные процессы в экономике Украины: институциональный аспект. — Х.: Основа, 1997. — 182 с.

22. Berle A.A., Means G.C. The Modern Corporation and Private Property. — New York: MacMillan & Co, 1932.

23. Chandler A.D. The Visible Hand. The Managerial Revolution in American Business. — Cambridge, Mass.: Cambridge University Press, 1977.

24. Commons J.R. The Legal Foundations of Capitalism. — N.Y.: MacMillan, 1924.

25. Toffler A. The adaptive corporation. — Aldershot, 1985.

Стаття надійшла до редакції 01.04.2012 р.